

Rodina a její význam v současné společnosti

Martin Host

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martin HOST**
Osobní číslo: **H108088**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Rodina a její význam v současné společnosti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na vývoj a úlohu rodiny v současné společnosti a základní funkce rodiny,
- typy a formy rodin,
- mortalitu, natalitu, rozvodovost a domácí násilí.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 482/91 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

DE SINGLY, F. Sociologie současné rodiny. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. s. 127. ISBN 80-7178-249-1.

EYEROVI, L. a R. Tři kroky k pevné rodině. 1.vyd. Olomouc: Votobia, 1996. s. 220. ISBN 80-85885-51-4.

KOVAŘÍK, J., ŠMOLKA, P. Současná rodina ? proměny, konstanty, problémy, naděje. Praha: Hestia, 1996. s. 40.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist, žárlivost, nevěra a rozvod, nový partner v rodině.

MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 312. ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, I. Moderní rodina (mýty a skutečnost). 1.vyd. Brno: Blok, 1990. s.184. ISBN 80-7029-018-8.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- беру на ве́домии, же бакала́рская пра́це бу́де уло́жена в электра́ониче́ской по́добе в униве́рзитни́м информа́ци́н системѹ́ доста́пна́ к пре́зента́ционѹ́ на́hlednutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Martin Host

Jméno, příjmení studenta

V Brně 17.3.2012

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

V této práci se zaměřuji na problematiku současné rodiny, a to i v porovnání s rodinou v historii. Pojednávám o krizových situacích v rodině a nalézám vhodný způsob řešení, například jak pomoci dítěti se vyrovnat s porozvodovými problémy a s přijetím nového partnera svého rodiče. Uvádím příklady kam až může dojít vyhrocená situace rozvedené rodiny, když na sebe bývalí partneři útočí. A v neposlední řadě líčím úskalí styků dětí s rozvedených rodin a způsoby péče o dítě.

Klíčová slova: rodina, otec, matka, rozvod, druhá rodina, neúplná rodina, střídavá péče, nezletilé dítě, druhý rodič, vztahy v neúplné rodině, psychika, trauma, finanční situace, psychické týrání dítěte, sourozenecké vztahy, nevlastní dítě

ABSTRACT

I concentrate to a present family even compared to a family in their history in this essay. I write about crisis situation in family and I try to find suitable way of solution. For example, how to help once child to deal with post-divorce issues and accepting of a new parent's partner. I show in examples how can finish tense situation of divorced family if former partners fight together. Finally I describe connection of children with their divorced parents and ways of children care.

Key words: family, father, mother, divorce, second family, incomplete family, alternate care, minor child, second parent, relations in incomplete family, psyche, trauma, financial situation, mental child abuse, sibling relationships, stepchild

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce Vaňkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Děkuji odborníkům, s nimiž jsem problematiku dlouhodobě konzultoval a kteří mi poskytli nejen teoretickou pomoc, ale i příklady z praxe – JUDr. Michaela Kučerová – policejní vyšetřovatel, PhDr. Marta Skulová - psycholog, MUDr. Petra Sejbalová – psychiatr a sexuolog.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Jarmile Hostové za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 RODINA V HISTORICKÉM POJETÍ	11
1.1 POJEM SLOVA RODINA A JEHO VÝKLAD	11
1.2 POJETÍ RODINY V MINULOSTI A DNES	12
1.3 VÝZNAM RODINY PRO JEDNOTLIVCE A SPOLEČNOST	13
1.4 VÝZNAM STUDIA ODBORNÉ LITERATURY	14
2 KRIZOVÉ SITUACE V RODINĚ	16
2.1 ROZVOD A JEHO NÁSLEDKY NA DÍTĚ	16
2.2 DÍTĚ V NEÚPLNÉ RODINĚ.....	17
2.3 SPORY MEZI RODIČI VE VZTAHU K DÍTĚTI.....	19
3 NOVÝ PARTNER V RODINĚ – DRUHÁ RODINA	21
3.1 PŘIJETÍ NOVÉHO PARTNERA DÍTĚTEM.....	21
3.2 TERMINOLOGIE POROZVODOVÝCH VZTAHŮ	24
3.3 VZTAH DÍTĚTE S DALŠÍMI ČLENY RODINY	25
4 STYK DÍTĚTE S RODIČEM PO ROZVODU	27
4.1 PROBLEMATIKA STYKU S ROZVEDENÝM RODIČEM.....	27
4.2 STRÍDAVÁ PÉČE.....	28
4.3 BIOLOGICKÉ A PSYCHOLOGICKÉ RODIČOVSTVÍ	30
5 FINANČNÍ ZABEZPEČENÍ RODINY PŘED ROZVODEM A PO ROZVODU	35
6 NEVLASTNÍ RODIČE A NEVLASTNÍ DĚTI	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
7 DOTAZNÍK	40
7.1 DOTAZNÍK PRO DĚTI.....	40
7.2 DOTAZNÍK PRO RODIČE	43
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	51
SEZNAM OBRÁZKŮ	52
SEZNAM TABULEK	53
SEZNAM PŘÍLOH	54

ÚVOD

Rodina je sociální institucí, která jako taková existuje ve všech kulturních prostředích a je v nich sociálně uznávána. Každým dnem se přesvědčujeme o tom, že postavení rodiny ve společnosti se mění. A to nejen v souvislosti s ekonomickými změnami ve společnosti, ale také vlivem demografických procesů a kulturních změn.

Stále větší a větší nároky jsou kladeny na člověka jako bytost sociální, jež je formována v procesu socializace. Denně se přesvědčujeme o tom, že život je neustálá změna a že je nutné přizpůsobovat se objektivní realitě kolem nás.

Touto prací sleduji současnou rodinu, její vývoj a úlohu, kterou plní v současné společnosti. Zájem o tuto problematiku se vyvíjel s poznáváním celé řady lidských osudů, ale i v souvislosti s možností hodnotit dané problémy na základě vlastních prožitků.

V mé bakalářské práci se chci zaměřit na rodinu jak v její historii, tak na rodinu současnou.

V úvodní části budu pojednávat o historii vzniku rodiny a srovnání toho, jak rodina vypadala a fungovala v minulosti a v současné době. Chci se zabývat vývojem od širší rodiny k současné rodině tvořené mužem, ženou a většinou jedním či dvěma dětmi.

V druhé části své bakalářské práce se zaměřím na krizové situace v současné rodině, kdy se pokusím srovnat situace vedoucí ke vzniku krizových stavů v minulosti a současnosti. V dřívější rodině byl rozhodujícím prvkem rodiny muž, protože byl ekonomicky činný, a ostatní členové rodiny na něm byli závislí. Se změnou doby, kdy finanční situaci rodiny musí řešit jak muž, tak žena, neboť z jednoho platu většinou lze jen velmi těžko uživit vícečlennou rodinu, se uvolnila závislost ženy na jejím partnerovi, žena je ekonomicky samostatná a tím i společensky uvolněnější. Dříve rozhodoval výhradně muž, žena byla povinna se mu podřídit, v podstatě ani neměla jinou možnost, protože bez ekonomického zabezpečení se nemohla postarat ani o sebe, ani o děti. Tuto situaci nyní prožívají ženy, které nemají vlastní příjem, a tedy i v případě problematických rodinných vztahů nemají možnost se bránit. Pracující žena má vlastní příjem, zvyšuje se tím její sebevědomí a nepovažuje už za nutné se partnerovi ve všem podřizovat, což přináší do rodiny často konflikty a krizové stavy.

Ekonomická nezávislost ženy vede i ke kritičtějšímu pohledu na partnera, žena vidí a bohužel i často zveličuje negativní vlastnosti svého partnera, které v dřívějších dobách byla nucena tolerovat ať už z ekonomického nebo náboženského důvodu. To pak vede často k

nevěře a k rozvodům. Nevěra muže byla tolerována i dřívější morálkou, nevěra ženy je projevem současného volnějšího nazírání na vztahy mezi mužem a ženou.

Součástí krizového stavu rodiny je i problematika domácího násilí, týrání a zneužívání dětí.

Domácí násilí je v současnosti silně medializováno, stejně tak jako se často v tisku i televizi hovoří o týrání a zneužívání dětí. Já se chci zaměřit jednak na násilí mezi partnery, jednak i na to, že násilím v rodině trpí i senioři, kteří jsou fyzicky i psychicky týráni svými dospělými dětmi, a chci se zmínit o tom, proč tito senioři jen v mizivé míře toto týrání oznamují, že je to způsobeno jednak jejich věkem a problémy s komunikací s ostatním světem, jednak jejich finanční závislostí na jejich dětech a v neposlední míře i na strachu z toho, co by řeklo okolí, jak špatně své potomky vychovali.

Týrání dětí se v rodinách také vyskytuje stále častěji, stejně jako zneužívání dětí partnerem matky, Zde bych se chtěl krátce zmínit i o tom, jak matky na takové projevy u svého partnera reagují a jaký je jejich postoj jak k tomuto partnerovi, tak k poškozeným dětem.

Ve třetí části mé bakalářské práce se pak chci věnovat otázce tzv. druhých manželství, tedy rodin, kdy po rozpadu původní rodiny si bývalí manželé najdou nové partnery, chci se věnovat jak tomu, jak spolu vycházejí děti z rozvedených rodin s novým partnerem matky či otce, stejně tak jak spolu vycházejí děti obou partnerů.

Také bych se chtěl zmínit o styku dětí z rozvedených manželství s rodičem, s nímž nežijí, především bych se chtěl vyjádřit k otázce střídavé péče.

V praktické části chci pomocí dotazníků oslovit jednak děti ve věku deset až patnáct let z rozvedených rodin a zjistit tím jak snáší porozvodovou situaci jejich rodičů. A jiným dotazníkem oslovit rozvedené rodiče a podobně tak zjistit jak oni řeší vzájemné porozvodové vztahy a jak probíhá styk s dítětem v případě, že dítě bylo soudem ponecháno v péči druhého rodiče.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA V HISTORICKÉM POJETÍ

1.1 Pojem slova rodina a jeho výklad

Podle Encyklopedického slovníku je rodina malá společenská skupina, založená na manželství či pokrevním příbuzenství. Její členové (muž a žena, rodiče a děti, sourozenci, příbuzní, adoptované osoby) jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí.¹

Rodina se mění, ale vždy je stabilizujícím prvkem společnosti. Tak jak byla rodina kotvou jistoty pro obyčejného člověka, byla i pro badatele při zkoumání společenského vývoje stálým prvkem.

Rodina je nejdůležitější formou organizace soukromého života. Její formy a funkce však závisí na výrobně společenských vztazích a kulturní úrovni společnosti. Život rodiny je charakterizován specifickým spojením biologických, hospodářských, morálních, psychologických, právnických a jiných procesů, v nichž se realizují jednotlivé funkce rodiny. Mezi nejdůležitější patří:

- Biologická (reprodukční)
- Ekonomická
- Výchovná
- Emocionální

Rodina zpětně působí na společenský život zvláště prostřednictvím výchovy mladé generace, ovlivňováním vývoje osobnosti členů rodiny a prací v domácnosti. Je také historickou kategorií. V počátcích vývoje prvobytné společnosti pravděpodobně neexistovala.

Rodina je tedy malá sociální skupina, tvořená jedinci spjatými manželstvím, pokrevním příbuzenstvím, nebo adopcí. Členové rodiny se řídí ustálenými vzory chování a každý člen rodiny plní určitou sociální roli.

¹ Ilustrovaný encyklopedický slovník. III.díl.s. 123

Rodina byla a je základní jednotkou všech lidských společností. Kulturní varianty rodiny se liší jen v tom, kolik generací žije pospolu, jak jsou diferencovány role dospělých, ojediněle i v tom, s kolika legitimními partnery může dospělý člen rodiny současně žít.²

1.2 Pojetí rodiny v minulosti a dnes

Dnes všichni slovem „rodina“ označujeme především manželský pár s dětmi. Nová představa téměř vytlačila původní představu, ze které v naší mysli zbyla jen podvědomá kulturní vzpomínka.

Původní význam slova rodina byl totiž podstatně jiný. Středověk i starověk tímto slovem označoval dvě dosti odlišné věci, žádná z nich se však nekryla s naší představou. Na jedné straně myslel rodinou to, co bychom dnes nazvali velkou „domácností“. Tedy společenství lidí, kteří spolu bydlí a pod jednou střechou spolu hospodaří, podléhající jedné autoritě, „hlavě rodiny“. Je to představa římského práva i bible, neboť obě kultury, jichž je ta naše dědičkou, tedy kultura antická i židovská, počítali do rodiny nejenom pokrevní příbuzné, ale vůbec všechny v „domě“, tedy zpočátku i otroky, později i služebnictvo, případně ostatní zaměstnance, s nimiž rodina tvořila výrobní jednotku, tj. tovaryše, učně, čeledíny a děvečky.³

Tento stav přežíval až do první poloviny 19. století a jeho obraz nám dokládá realistická literatura té doby (např. B. Němcová nebo K. V. Rais). Druhé stejně staré pojetí platilo paralelně ve společenském vědomí vládnoucích tříd. Chápalo rodinu jako systém širokého pokrevního příbuzenství. U šlechty a Patriciů se tedy slovem rodina myslelo přibližně totéž co rod – skupina lidí, jež svazkem krve udržovala jednotu moci a majetku.⁴

Novodobá představa rodiny žádnému z těchto dvou pojetí neodpovídá. Pro společnosti naší kultury je charakteristickou, přirozenou a převládající formou rodiny párová monogamická rodina, tedy domácnost tvořená párem muže, ženy a jejich dětmi.

Už několik desetiletí se především v evropských podmínkách zabývá zkoumáním rodiny mnoho vědních disciplín, např. sociologie, psychologie, pedagogika, soc. pedagogika, lékařské a biologické vědy. Historie rodiny neodmyslitelně patří do historie vývoje lidské společnosti.

² Moderní rodina, Možný, BLOK, Brno 1990

³ Moderní rodina, Mýty a skutečnost, Možný

⁴ Literatura na dlani, Bauer, 2005

Od tradičního pojetí rodiny se svět začal definitivně odklánět někdy v polovině minulého století, kdy padesátá léta byla retročasem, kdy rodina striktně dodržovala pravidla stanovená pro její soužití, čehož je příkladem tradiční pojetí rodiny především v západních státech. Změnu přinesla generace, která se narodila po druhé světové válce a upřednostňovala jiné hodnoty než jejich rodiče. Začali odmítat pojetí rodiny servírované jim společenským názorem, reklamou, tiskem, kdy rodinu měla představovat generace rodičů, prarodiče a děti, rozhodně ne jedno dítě, ale nejméně dvě nebo tři. Tato rodina měla spořádaně žít v upraveném rodinném domku, kdy muž byl živitelem rodiny a matka se starala o děti, případně o rodiče. Přicházející generace toto pojetí rodiny definitivně odmítla, pokud docházelo ke sňatkům – jejichž počet se omezil a začalo se prosazovat i volné soužití – následoval často rozvod, věc nemyslitelná v generaci jejich rodičů. Snižoval se i počet dětí. Uvolnily se názory na sex. Sex přestal být tabu a prosazoval se předmanželský sex. Manželská nevěra již nebyla zatracována jako v předchozí době. Toto uvolnění morálky vedlo i k tomu, že výběr partnera již nebyl v rukou rodičů, ale samotných mladých lidí. Společenské postavení partnera přestalo být rozhodujícím faktorem pro sňatek. Žena se osamostatnila, tedy nebyla jako dříve společensky i finančně připoutána k manželovi, začala se prosazovat v předtím výrazně mužských zaměstnáních.⁵

Současná doba představuje muže a ženu jako samostatné osobnosti schopné se vzájemně vyrovnat co se týká společenského postavení, zaměstnání, ekonomické soběstačnosti. To samozřejmě ovlivňuje i soužití muže a ženy, a také v neposlední míře postavení dítěte v rodině a společnosti.

1.3 Význam rodiny pro jednotlivce a společnost

Pokud uvažujeme, že rodina by měla být tvořena dvěma dospělými jedinci, dítětem nebo více dětmi, případně prarodiči, je jasné, že toto složení ovlivňuje společenské postavení každého člena rodiny. Již tím, že dva lidé spolu začnou žít, změní své zvyklosti a jsou nuceni se jeden druhému přizpůsobit. Také se v převážné většině případů mění finanční zabezpečení těchto osob, kdy místo toho, aby žil každý „sám za své“, spojí své finance ke společnému účtu, společnému rozhodování o větších finančních výdajích. Také se změní

⁵ Současná rodina – problémy, konstanty, proměny, naděje, PhDr. Kovařík, PhDr. Šmolka, HESTIA, Praha 1996

prožívání volného času hlavně okamžikem, kdy na svět přijde dítě, ovlivní ho věk, nemoc, pracovní závazky...

V naší společnosti evidujeme změnu společenského pojetí rodiny v době před sametovou revolucí a po ní. Vliv totalitního státu na rodinu se odrážel v tom, jaké bylo postavení ženy ve společnosti a v domácnosti. Žena se věnovala dětem, ale musela stihnout i své zaměstnání, pomoc muže nebývala zvykem, mnoho mužů se domnívalo, že není jejich povinností se starat o rodinu v tom slova smyslu, že by přebalili dítě nebo uvařili večeři. Bylo zvykem dělit práce na ženskou a mužskou. Postavení ženy ve vedoucích funkcích nebo v politice také bylo chápáno mnohem úžeji než dnes. V současné době se ženy zapojují do společenského, kulturního i politického života mnohem více než bývalo dříve zvykem, pracují na místech, která byla dříve vyhrazena především či výhradně mužům, kandidují na vysoké politické funkce. Rovněž není nezvyklé, že muž je schopen ženu zastoupit i v rodině, konec konců už nehovoříme o mateřské, ale o rodičovské dovolené. I střídavá péče o dítě po rozvodu poukazuje na změnu myšlení, které chápe otce stejně důležitým rodičem jako matku.

Problém se ovšem dostavuje tehdy, když otec i matka jsou plně pracovní vytíženi, po příchodu dítěte do rodiny pak je problematické, kdo z rodičů by měl věnovat více času dítěti a jeho výchově. Je jasné, že roli matky nelze ničím nahradit, takže po nějakou dobu je žena zcela nezastupitelná. Pokud je rodina plně funkční, v dalších letech vývoje dítěte je již možné, že se o péči o dítě oba rodiče dokážou podělit tak, aby ani jeden z nich nemusel rezignovat na předchozí kariéru.

1.4 Význam studia odborné literatury

Od doby, kdy člověk začal být člověkem, od dob zcela prehistorických docházelo ke komunikaci muže a ženy, k plození dětí, k zajišťování potravy pro rodiče dítěte a pro dítě, bylo nutno nějakým způsobem zajistit péči o starší členy společenství. Jakým způsobem tyto problémy řešit, co je dobré a co dobré není, bylo od nepaměti i obsahem literárních děl. Otázka rodiny byla zpracovávána nejen v běžné literatuře, ale později i v literatuře odborné. Ti, kteří měli potřebné znalosti, se snažili tyto vědomosti poskytnout ostatním a pomoci jim v řešení jejich problémů.

Současná doba poskytuje obrovské možnosti, co se týká studia odborné literatury věnující se otázce rodiny v současnosti i v minulosti. Je výhodou, že každý si může najít odpovídající literaturu, která se zabývá jeho problémem. Je výhodou, že Česká republika má vynikající odborníky na otázku rodiny a soužití v rodině, ať již zmíním např. Zdenka Matějčka, Ivo Možného, Jiřího Kovaříka a další.

Sám mám dvě děti a vím, že jejich výchova není nic jednoduchého. I tím, že jsem si vybral za téma své práce právě problémy rodiny v současné společnosti, začal jsem studovat příslušnou literaturu. Myslím, že jsem tím velmi rozšířil své obzory, že díky prostudované literatuře budu v budoucnosti schopen řešit rodinné problémy mnohem lépe, s větším nadhledem a snad i odborněji, než kdybych si nepřečetl knížky, které se touto problematikou zabývají. Bylo pro mě velkým přínosem se dozvědět, jak se zachovat v případě, že dochází ke krizi rodiny a jak se postavit k jednotlivým problémům ve vztahu mezi manželi i ve vztahu k dospívajícím dětem.

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybral literaturu jak zahraničních, tak českých autorů. Zahraniční autoři mi poskytli všeobecný přehled o tom, jakým způsobem se vyvíjela a vyvíjí rodina v jiných zemích. Pro mě však bylo stěžejní to, co se týká České republiky, a proto jsem se zaměřil především na práce Zdenka Matějčka, Ivo Možného, Zdenka Dytrycha, Zdeňky Márové, Senty Radvanové, Vladimíra Labátha a dalších, protože se domnívám, že to, co se týká nás v naší zemi, má pro nás největší význam. Jen to, co denně potkáváme a zažíváme, máme možnost zkoumat a hodnotit. Z tohoto důvodu jsem sice prostudoval i díla autorů z jiných zemí, ale zaměřil jsem se právě na díla uvedených autorů.

2 KRIZOVÉ SITUACE V RODINĚ

2.1 Rozvod a jeho následky na dítě

Po rozpadu rodiny není největším problémem to, že se rozejdou dva dospělí lidé, kteří mají v době rozchodu pocit, že se spolu nemohou domluvit již na ničem podstatném, lidé, kteří procházejí vyvrcholením svých antagonistických projevů a pocitů, ti, kteří často již mají jiné vztahy a jiné lásky. Ti, kteří si ve vlastní sobeckosti neuvědomují, že mezi nimi je ještě někdo další, někdo, kdo má daleko k antagonismu, nenávisti, odporu, tedy k tomu, čím ti dospělí odůvodňují svůj rozchod- dítě. Jejich dítě, které zplodili ve velké většině případů z lásky, dítě, které by měli oba stejně milovat a chtít mu dávat stále jen to nejlepší.

Ti rodiče, kteří tvrdí, jak své dítě milují a co pro ně znamená, často zapomínají na podstatné požadavky tohoto dítěte – že má potřebu obou rodičů a že oba rodiče miluje úplně stejně. Především malé děti jsou na otce i matku fixované, jejich láska k oběma rodičům není ničím podmíněná.

V okamžiku rozchodu je však dítě odtrženo od jednoho z lidí, na kterých bylo do té chvíle emočně zcela závislé. Najednou má jednoho rodiče milovat a na druhého v nejlepším případě se těšit jednou za týden či čtrnáct dní, v horším případě na něj může úplně zapomenout.

Všichni ve svém okolí známe mnoho případů rozvedených manželství a rodin, kde se o děti stará jen jeden z partnerů, ve většině případů je to matka. Všichni rovněž velmi dobře známe případy, kdy jeden z rozvedených rodičů se snaží za každou cenu zabránit dítěti ve styku s druhým partnerem, a je ochoten použít k tomu veškeré přípustné i méně přípustné prostředky, jen aby dosáhl svého cíle. Často pak své naprosto nevhodné jednání maskuje řečmi o blahu dítěte a vyjádřeními o tom, jak by dítěti druhý partner byl schopen uškodit. Samozřejmě, jsou případy, kdy je nutno zabránit styku dítěte s jedním z rodičů, a pro tyto případy má stát několik možností, které lze využít. Jedná se například o případy, kdy jeden z rodičů dítě týrá či zneužívá.

Pokud se stane taková věc, že je dítě zneužito otcem či partnerem matky, že je matka či otec nadměrně bijí, přehnaně fyzicky trestají či je psychicky týrají, je povinností jak lidí, kteří se o takovém jednání dozvědí, tak orgánů, které mají péči o dítě ve své kompetenci, aby věc nahlásili na policii, která se pak ujímá vyšetřování. Velmi úzce pak s policií

spolupracují orgány péče o dítě, které jsou při úřadech městských částí nebo při obecních úřadech a které mají jako náplň práce starost o děti v sledovaných rodinách.

Pokud je zjištěno, že dítě bylo nějakým způsobem týráno či mu bylo jinak ubližováno, je možno jej z takové rodiny odejmout a na určitou dobu umístit v dětských krizových centrech nebo v dalších zařízeních věnujících se péči o zneužívané či týrané děti, jako je například Klokánek, Spondea a některé dětské domovy.

2.2 Dítě v neúplné rodině

Já se však nechci věnovat těmto vyhroceným případům, i když jejich problematika je rovněž velmi zajímavá a studium takových případů je velmi přínosné pro řešení krizových situací, ale chci se zaměřit především na běžné rodiny, kde po rozvodu rodičů dítě zůstává s jedním z nich, ve většině případů je to matka, a buď žije v takto neúplné rodině, nebo je postaveno před problém vyrovnat se s dalším partnerem matky.

Pro matku je nalezení nového přítele přirozeným a jednoduchým, pro ni samozřejmým krokem, stejně tak pro otce, který poté, co se se svou manželkou rozešel, hledá jiný citový vztah. K rozvodům manželství nejvíce dochází přibližně ve věku třiceti let rozvádějících se rodičů, tato věková kategorie zahrnuje největší procento rozvodů. Je samozřejmé, že člověk v tomto věku hledá po rozchodu nový vztah, další citové a často i finanční zázemí. To, co se často ve slepé zamilovanosti považuje za samozřejmé, je pro dítě, které je vystaveno nečekaným podnětům, často traumatizujícími okamžiky.

Dítě, které má často dlouhodobý problém se vypořádat s tím, že přišlo o každodenní styk s jedním z rodičů a musí přepracovat své emoční hodnoty, tedy dítě v době naprostého citového zmatku je najednou postaveno před požadavek, že si má pokud možno okamžitě zamilovat nového partnera matky či otce. V dětské hlavičce, v níž se ještě nebylo možno srovnat s traumatizujícími zážitky rozvodu rodičů, tak nastává další chaos, jak se vypořádat s dalšími požadovanými citovými vazbami.

Je problémem, jak dítěti sdělit již samotný fakt, že se matka a otec rozcházejí a že už nebude pravidlem, že se denně může dítě setkávat s oběma rodiči bez problémů a komplikací. Rovněž je pak problémem, jak dítěti vysvětlit, že s nimi budou žít další osoby, které jsou do té chvíle pro ně neznámými, a že by s nimi mělo navázat co nejlepší vztah.

Pokud se rozvedou rodiče s malým dítětem, tedy dítětem do zhruba dvou let věku, je problém vysvětlení rozvodu odsunut na pozdější dobu, protože malé dítě sice cítí, že se děje něco divného, ale dosud není schopno své pocity vyjádřit slovy a rovněž není možné mu celou situaci vysvětlit a požadovat po něm, aby ji pochopilo. O to je pak těžší mu vše sdělit v pozdějším věku. Už to, že si nikdy nejsme jisti tím, který věk je pro sdělení podobného obsahu tím pravým, jsme zaváděni na tenký led. Psychologové se domnívají, že říkat dítěti pravdu již od útlého věku je tím nejlepším řešením, a to nejen v případě rozvodu a soužití s novým tatínkem, ale i v případě adopce či pěstounské péče. Dítě má právo na pravdu tak jako dospělí lidé, a pokud mu pravdu upřeme, může se velmi snadno stát, že v okamžiku, kdy se tuto pravdu dozví z jiného zdroje – a buďme si jisti, že se ji dozví – přestaneme pro ně být vzorem a nemusí nám již věřit ani v jiných věcech.

Může se pak také stát, že se dítě pravdu dozví tím nejhorším způsobem – od kamarádů, příbuzných, případně od nás samotných, pokud si v hovoru nedáme dostatečně pozor na vyslovená slova – a často se toto prozření odehrává nešetrně a pro dítě značně bolestně, dítě má pak pocit, že se mu hroubí jeho dosavadní jistoty a že nemá žádné zázemí, v které do té chvíle věřilo. Ať už tuto informaci dítě obdrží náhodou, nedopatřením nebo ze zlomyslnosti a zlého úmyslu, vždycky pro dítě bude velmi těžké se s novým faktem vyrovnat.

Věk dospívání a puberty je problematický tím, že si dítě tvoří nový, vlastní, již samostatný názor na svět a pokud mu bude narušeno vědomí rodinné jistoty, může to mít vliv i na jeho psychiku. Pokud se rodiče rozvádějí ve věku dospívání svého dítěte, je nutno velmi opatrně jej s tímto faktem seznamovat a nepovažovat za samozřejmé, že pocity rodičů automaticky přebírá i dítě.

Je jasné, že není jednoznačný postup, jak dětem sdělit problematické okamžiky v rodině, ale domnívám se, a to i z vlastní zkušenosti, že je třeba dětem pokud možno seriózně sdělit veškerá fakta, pokusit se jim situaci vysvětlit a jednoznačně je utvrdit v tom, že ať se v rodině děje, co se děje, rodiče je mají pořád stejně rádi, že hádky mezi tátou a mámou nejsou odrazem nelásky k dítěti, že dítě není důvodem těchto hádek a že ono samo za nic nemůže. Je nutno mu dát pocit rodičovské lásky, bezmezného zázemí a jistoty, že oni dva jsou pro ně stále zárukou, že se má o koho opřít, v každé životní situaci a při jakémkoliv problému, že mu pomohou. Pocit viny, které si dítě může nést, pokud se domnívá, že rodičovské hádky jsou kvůli jeho osobě, může nenávratně poškodit jeho psychiku a možnost navazování bezproblémových partnerských vztahů v budoucnosti.

Právě na tento problém, tedy na to, jak pomoci dítěti se vyrovnat s porozvodovými problémy a s přijetím nového partnera svého rodiče se chci v této práci zaměřit.

2.3 Spory mezi rodiči ve vztahu k dítěti

Právně je situace v rodině ošetřena zákonem o rodině, kde je přesně stanoveno, jaká práva a jaké povinnosti mají rodiče vůči svému dítěti, a nejen manželé, ale i noví partneři rozvedených rodičů. Problematikou výchovy dítěte a péči o něj se věnuje rovněž trestní zákoník, který vymezuje práva a povinnosti ze strany trestněprávního jednání osob zúčastněných na výchově dítěte. Tím, že se rodiče dítěte rozvedou a fyzickou péči o jedno dítě v převážné většině zajišťuje ten rodič, do jehož péče bylo svěřeno, neznamená, že druhý rodič ztratil práva a povinnosti vůči svému dítěti.

V manželských poradnách i na policejních služebnách a jednacích síních soudů se často setkáváme s případy, kdy spory vyvrcholí natolik, že je ohrožen nerušený vývoj dítěte. Může to být jak samotným nevhodným jednáním vůči dítěti, jak jsem již hovořil třeba o týrání či zneužívání dítěte, jednak opominutím, tedy například neplacením alimentů a tedy ohrožením dítěte po ekonomické stránce. Stejně tak se ale setkáváme s tím, že matka brání svému dítěti ve styku s otcem, jehož chce eliminovat ze života dítěte a zamezit styku s tím, kterého ona sama nenávidí. Snaží se tedy dítěti předat své vlastní negativní emoce a tzv. naočkovat dítě k nenávisti, kterou cítí ona sama, ačkoliv dítě, především dítě předškolního věku, není schopno pochopit složitou rozvodovou situaci a nechce a ani se neumí stavět na stranu pouze jednoho z rodičů.

Dítě po rozvodu je ve velmi složité situaci. Pokud mu chceme nějak pomoci, je nutno jednat promyšleně a cíleně. Pokud dítě od počátku rozvodových problémů je jedním rodičem vedeno k odporu a negativismu vůči druhému rodiči, zakládá si tímto ten rodič na další problémy v budoucnu. Je nutno v dítěti stále budovat pocit, že neztrácí jednoho z rodičů, bylo by vhodné, aby v něm zůstalo vědomí pozitivního vztahu k oběma, byť rozvedeným rodičům. Nestačí pouze mlčet a tvářit se neutrálně, je dobře přidat i něco dobrého. Je tedy potřeba, i v případě, že se rodiče hádají a rozvod probíhá komplikovaně, co se týká vztahů, o druhém rodiči hovořit v dobrém. Pokud se jej snaží jeden z partnerů vytěsnit tím, že se o něm přestane zmiňovat a vymaže ho tak i z vědomí dítěte, zkomplikuje tak dítěti budoucí vztahy a tím i svou budoucí situaci, až bude dítě

navštěvovat druhého z rodičů. Je těžké hovořit o někom, koho v té chvíli nenávidíme, neutrálně nebo v dobrém, ale pro blaho dítěte by to bylo to nejlepší, co je možné udělat. Dítě má rádo oba rodiče, rozvodem mu nelze sebrat jeho identitu spojenou s jedním z rodičů.⁶

Pokud matka hovoří o otci dítěte – v lépe řečeno pokud jeden z partnerů hovoří o druhém negativně a tyto emoce přenáší vědomě či nevědomě na dítě, může sice mít pravdu v tom, že hovoří o příkořích, která musí snášet, ale zároveň tím ublíží dítěti, které vnímá situaci jinak. Pokud dítě slyší, že otec je alkoholik nebo matka má milence, může být toto sdělení pravdivé, ale v dítěti vzbudí chaos a strach z budoucnosti. Často se stává, že negativní projevy o jednom z partnerů neuvádí sám druhý partner, ale jeho rodiče, tedy dědeček s babičkou, kteří ve snaze očistit svého syna či dceru a ve snaze prokázat tzv. „svatou pravdu“ jsou schopni napáchat na dětské duši nenapravitelné škody.⁷

Je nejlepší, pokud dítěti někdo vysvětlí, že i když se rodiče hádají a křičí na sebe, není to tím, že by jeden z nich byl jen špatný a druhý jen dobrý. Je nutno dítěti sdělit, že oba rodiče ho milují, a pokud se hádají, není to proto, že by to byla jeho vina. Je nutno mu říci, že i když už spolu nemůžou zůstat, protože se přestali mít rádi a už si nerozumějí, pořád je dítě pro ně oba nejdůležitější na světě. I z toho důvodu by rozvod a následující doba měla proběhnout co nejklidněji, rozvedení rodiče by před dítětem měli zachovat chladnou hlavu a neplivat na sebe neúčelné urážky, kterým dítě sice nerozumí, ale vstřebává je do svého vědomí a nese je do budoucího života jako stigma.

⁶ Krizové situace v rodině očima dítěte, Matějček, Dytrych, Grada, Praha 2002

⁷ Nevlastní rodiče a nevlastní děti, Matějček, Dytrych, Grada, Praha 1999

3 NOVÝ PARTNER V RODINĚ – DRUHÁ RODINA

3.1 Přijetí nového partnera dítětem

Já se, jak jsem již shora uvedl, chci zaměřit především na to, jak funguje či by měla fungovat nová rodina, tedy poté, co se matka znovu provdá nebo si do rodiny přivede stabilního přítele, k němuž má silnější citový vztah.

Nový manžel či matčin přítel – musíme si přiznat, že dítě je v převážné většině ponecháno v péči matky, ne otce – začíná fungovat v rodině, která do té doby měla určitou stabilitu ve vztahu matka – dítě, přináší své vlastní zvyky, zážitky a poznatky a původní rodinu tím silně ovlivňuje. Zde nastává jeden z problémů – jak se dítě postaví k tomuto novému partnerovi matky. Je zjištěno mnoha výzkumy a také úplně obyčejnou lidskou zkušeností, že nového partnera lépe přijme předškolák či dítě mladšího školního věku než dospívající jedinec. Nového partnera matky snáze akceptuje dívka než chlapec, který se možná obává znejistění vlastního postavení v rodině, kdy se, zvláště pokud matka s ním žila delší čas sama, vžívá do role otce a ochránce rodiny.

Jak bylo zjištěno, krizový věk pro přijetí nového partnera je střední školní věk, doba od přibližně deseti let do puberty. Těmto dětem totiž chybí dětská schopnost přijímat vše nové bez přemýšlení a vyhledávání problémů a nemají ještě dostatek životních zkušeností k tomu, aby byly schopny rozumově se vypořádat s novými podněty, které často až osudově zasahují do jejich života. Tyto děti si matku často přivlastňují, mají pocit, že cizí člověk v jejich rodině jim bere jejich jistotu a zázemí, a tak se snaží nabourat, jak to podle svého uvážení dokážou, vztah matky a nového přítele v představě, že po jeho odchodu bude maminka zase jen jejich.

Z výše uvedeného vyplývá, že na bezproblémové přijetí matčina nového partnera dítětem má vliv několik faktorů:

- Věk dítěte
- Pohlaví dítěte
- Doba, po kterou matka žila s dítětem sama
- Vztah matky a jejího nového partnera
- Osobnost matky a její vztah k dětem
- Chování a přístup nového partnera k dětem
- Způsob soužití nových partnerů

K věku a pohlaví dítěte jsem již uvedl rozhodující fakta, stejně tak jsem se zabýval otázkou časového odstupu od rozvodu k novému vztahu. Co se týká vztahu matky a jejího nového partnera, je zde rozhodující tzv. pohoda jejich soužití. Pokud dítě vidí, že se matka a její partner mají rádi, vidí matku usměvavou a spokojenou, často samo, i když podvědomě, podlehe tomuto optimistickému přístupu a je vůči novému členu rodiny vstřícnější, a to především tehdy, je – li vztah matky a dítěte sám pohodový a bezproblémový a dítěti na matce záleží. Tím jsem odpověděl i na následující bod, protože pokud matka má k dětem pozitivní a pohodový vztah a pokud jej mají děti k matce, toto souznění se přenáší i na další osoby přicházející do rodiny. Je-li matka schopna dítěti novou situaci vysvětlit a prokázat mu, že příchodem nového partnera neztrácí nic z její lásky, naopak mu přibude další člověk, který se mu bude věnovat jak po citové, tak, což není zanedbatelné, i po finanční stránce, dítě je schopno těmto rozumovým poznatkům být přístupnější.

Nový partner také musí pochopit již od počátku soužití, že se přičleňuje jako nový prvek do zaběhaného systému, tedy že násilné prosazování vlastních zvyklostí může silně narušit vyvíjející se vztah, je tedy nutné využít veškeré schopnosti tolerance a přizpůsobení se.

Důležitou, i když ne na první pohled, záležitostí je i to, zda se noví partneři vzali a sňatkem své soužití potvrdili, nebo zda žijí pouze ve volném vztahu. I když nyní bez prstýnku žije polovina partnerů a mnoho dětí pochází z nesezdaných partnerství, přece jen sňatkem se partneři více zavazují k dlouhodobému soužití, což se odráží i na jejich plánování rodinného vývoje.

Pokud chceme, aby se dítě aklimatizovalo a přijalo nového partnera co nejlépe, je nutno mu především poskytnout dostatek času na to, aby si na něj mohlo zvyknout. Naprosto nevhodné je, pokud si matka jednoho dne přivede nějakého muže do rodiny, dítěti sdělí, že ten pán u nich bude nyní bydlet a že ho dítě prostě bude mít rádo, protože ho má ráda i maminka. Šok, který si dítě v tomto okamžiku prožívá, vyjadřuje míru narušení ustálených zvyklostí a odrazí se v negativním přijetí nového partnera matky. Pokud se seznámení dítěte s tímto novým partnerem odehraje formou nenásilného seznámení, nejprve na kratší dobu, později třeba na celý víkend, má dítě dostatek času na to, aby si na cizí prvek v rodině zvyklo a přijalo jej. Dospělí si musí uvědomit, že čas, který dítě potřebuje pro adaptaci, může být mnohem delší, než by oni předpokládali, zvláště pokud se jedná o silný citový vztah.

Také nový partner matky si musí uvědomit, že nepřichází tzv.: na zelenou louku“, že nastupuje po biologickém otci dítěte, po otci, který byl pro dítě často vzorem a ideálem. Je hloupost snažit se okamžitě dítě přesvědčit, že se pravému otci vyrovná nebo jej ještě předčí. Musí si uvědomit, že láska dítěte k biologickému otci přetrvává i po rozvodu jeho rodičů, že spory matky a otce pro něj nebyly tak závažné, aby tuto lásku dítěte k rodiči překryly. Nový partner tedy musí vycházet z vědomí, že nenahrazuje otce, ale může mu být kamarádem, pomocníkem, přítelem. Pokud se dítě snaží získat na svou stranu bohatými dary, penězi, hračkami, nákladnými dovolenými, již od začátku mu dává najevo, že si je kupuje.

Bývá častým problémem, že matka po příchodu nového partnera do rodiny po dítěti požaduje, aby jej hned nazývalo tátou. K tomuto dochází především tam, kde bylo předchozí soužití a rozvod problematický a je silně narušen vztah bývalých partnerů. Dítě však má jen jednoho otce a jednu matku, je pouze na něm, zda novému partnerovi bude také říkat táto. Bylo by vhodné, aby na dítě nebylo tlačeno v otázce oslovení nového partnera, aby byl ponechán dostatečný čas na vykrystalizování této otázky. Při každodenním soužití není vhodné, aby dítě oslovovalo tohoto nového člena rodiny oficiálně jeho příjmením, je problém, zda mu má – jako matka – říkat křestním jménem. Často bývá tento nový přítel matky nazýván Strejdou. Oslovení však již od počátku určitou formou ovlivňuje i postavení této osoby v rodině - s kamarádem, kterému říkám křestním jménem, sice můžu jít na výlet, ale není ho nutno poslouchat tak, jako tátu a mámu apod. Když pak tento kamarád použije nějaký výchovný prvek vůči tomuto dítěti, je to bráno jako křivda i tehdy, když stejný výchovný prvek použije matka, kterou dítě akceptuje.

Matka má často dojem, že dítě musí automaticky chápat a cítit jako ona, a tedy pokud ona svého partnera miluje, musí jej automaticky milovat i dítě, stejně jako automaticky přece musí nenávidět svého otce, protože jej nyní nenávidí matka. Pokud si matka neuvědomí, že dítě není její zmenšená kopie, ale nese si životem své vlastní pocity a názory, je na nejlepší cestě vytvořit neřešitelnou situaci. Rovněž je nutno, aby matka pochopila, že její emoční vypětí spojené s dlouhodobými rozpory v manželství a při rozvodu dítě cítí jinak než ona, dítě není emočně vyprahlé a není tedy ochotno lehce navazovat nové vztahy.

Dítěti v porozvodové době a především v době příchodu nového partnera matky do rodiny je potřeba dát jistotu, umožnit mu pochopit, že matka a otec pro ně dále zůstávají nezměnitelně jeho rodiči, že nový partner matky je pro ně přínosem a ne problémem. Je

tedy nutno odstranit nejistotu, kterou dítě cítí, a to pokud možno již v počátku, protože neřešené negativní emoce dítěte mohou přerůst do psychických problémů a traumat.

Jak bylo zjištěno výzkumy, dítě ještě pět let po rozvodu manželství svých rodičů je ochotno vidět v lepším světle svého biologického otce než druhého partnera matky. Toto je důkazem toho, jak hluboké vztahy jsou v rodině a jak trvalé jsou pro dítě, které si má zvykat na nové podmínky. Rovněž to svědčí o obtížnosti toho, jak situaci řešit tak, aby dítě bylo co nejméně traumatizováno. Dítě v raném věku cítí své jistoty prostřednictvím svých rodičů, je na ně silně fixováno, a pozdější rozchod rodičů mu tyto jistoty traumaticky narušuje. Je tedy velmi nebezpečné, pokud se matka snaží uspišit přijetí nového partnera dítětem, pokud na dítě tlačí, aby změnilo hodnoty, které do té doby byly pro dítě neměnné. Pokud navíc se snaží vytěsnit bývalého partnera ze života dítěte, čímž mu bere jeho identitu, je jasné, že perspektiva nové rodiny není nejlepší.

Matky mají často sklon vidět svého nového partnera růžovými brýlemi a snaží se dítěti toto své vidění urychleně vnutit. Tím dítě zneklidní a berou mu vnitřní jistotu. Dítě nepocítuje stejné pocity jako jeho matka, nepotřebuje uspokojovat stejné potřeby, nemá potřeby finanční, ekonomické či sexuální jako má matka. Nový rodič k dítěti přichází po období, kdy si dítě v nejranějším věku tvořilo základní hodnoty a vztahy, postupně je upevňovalo a utvrzovalo. Nový partner je pro dítě určitou formou vetřelec, který má nahradit milovanou osobu. Nový rodič přichází do rozjetého vlaku, vztahy nevznikají spontánně, je nutno je pracně budovat. Je tedy otázkou ne přizpůsobení se dítěte novým podmínkám, ale otázkou identity dítěte, jak přijme nového partnera matky. Malé děti se v cizím prostředí cítí nejisté, a tuto nejistotu projevují různými způsoby. Každé dítě je jiné a tedy i každé dítě jinak reaguje na to, co je mu předkládáno jako nezměnitelný fakt – tedy na nového tatínka či maminku.

3.2 Terminologie porozvodových vztahů

Sociologové a psychologové se často zabývají rovněž otázkou, jak vlastně vytvořit novou terminologii porozvodových vztahů. Naše společnost nemá k rozvodu negativní vztah, rozvedená matka a dítě z rozvedené rodiny již nejsou považovány za méněcenné, jak tomu bylo počátkem minulého století. Jak ovšem nazvat nové členy rodiny, pokud nechceme používat traumatizující pojem macecha, otčím, s nímž se dnes setkáváme především ve

starší literatuře? Jednalo se o hanlivé označení, které s sebou přinášelo pojetí odstrčeného dítěte, postavení dítěte jako služky či sluhy v nové rodině, což nám dokazuje i literatura nebo konec konců i stará pohádka o Popelce, v níž je macecha prototypem zla a nenávisti. Samozřejmě, i v dnešní době se stává, že matka preferuje své vlastní děti a děti druhého partnera jsou odsunuty na druhou kolej, ale tento jev v současné době není tak zřetelným jako dříve. Podle mého názoru je to dáno i tím, že se rozpadá značné procento manželství a téměř každé druhé dítě žije s nevlastním rodičem.

Dříve k tomu, aby dítě získalo macechu, docházelo v převážné většině případů poté, co otec dětí ovdověl a vzal si druhou, často o hodně mladší manželku. V souvislosti s problematickou lékařskou péčí, s vysokým procentem úmrtnosti při porodech dítě získávalo macechu, někdy i ne jednu, ve vysokém procentu rodin. Dnes se spíše než s macechou setkáváme s tím, že dítě dostává druhého otce, protože soudy v převážné většině případů děti ponechávají v péči matky, a ta si do rodiny přivádí nového partnera. Pojem otčím však nebyl tak pejorativní ani v dřívější době, ani literatura jej nechápala tak hanlivě jako pojem macecha, což bylo tím, že mateřská láska byla vyzdvihoována jako něco téměř nadpozemského na rozdíl od lásky otcovské, ne tolik romantizované. Pojem „ vlastní rodina“ na rozdíl od rodiny nevlastní má naznačovat, že ve vlastní rodině by mělo být všechno v pořádku, nevlastní rodina je chápána jako něco, co se vymyká normálu. V dnešní době častého rozpadu manželství je však nutno se vypořádat i s těmito pojmy. Pokud nechceme druhou rodinu označovat jako nevlastní, je nutno najít nový pojem, který by bez odsuzování charakterizoval vztahy osob po rozvodu. Pojem „ druhá rodina“, „ doplněná rodina“, „ náhradní rodina“ sice označují stav, kdy se setkávají lidé, kteří ve vztahu k dítěti jsou jiného prostředí, ale nevystihují přesně to, jak by tato nová rodina měla vypadat a fungovat. Je nutno uvažovat o tom, že pokud budeme novou rodinu označovat odsuzujícím označením, bude to pro dítě značně problematičtější se s novou situací vypořádat. Pojem „ nevlastní „ automaticky znamená, že něco není v pořádku, že je to cizí, nežádoucí.⁸

3.3 Vztah dítěte s dalšími členy rodiny

Postavení dítěte v nové rodině je ovlivňováno i dalšími vztahy, než je vztah s matkou a jejím novým partnerem. Občas se stává, že do nové rodiny přivede další dítě i otec, a tedy

⁸ Nevlastní rodiče a nevlastní děti, Matějček, Dytrych, Grada, Praha 1999

je nutno navazovat nové sourozenecké vztahy. Rodina se rozrůstá o rodiče partnera, tedy o další babičku a dědečka. S těmito všemi osobami dítě postupně navazuje nové vztahy a vytváří si další vazby. Toto vše zvyšuje nároky na adaptační schopnost dítěte, které má již tak dost problémů se zvyknutím si na jiný systém, který rodina vytváří v souvislosti se zvyky matky a nového partnera matky. Tyto změny, které vznikají na základě přizpůsobování se dospělých novým životním podmínkám, jiným časovým harmonogramům, často jiným stravovacím návykům jsou pro dítě zatěžující, což si často rodiče neuvědomují nebo projevy problematického přizpůsobování přehlížejí nebo je připisují jiným důvodům. Dítě, které si neví rady s novým stylem života, reaguje často tím, že oponuje, je negativistické, neposlouchá, chová se arogantně nebo se naopak uzavírá do sebe a omezuje komunikaci s rodinou, příbuznými i kamarády. Pokud si rodiče neuvědomí, že toto jednání a chování dítěte je druhotným projevem toho, že si dítě neumí poradit s novými podmínkami, může dojít k nenapravitelným škodám na psychice dítěte. Ze strany dítěte je toto chování určitou formou volání o pomoc, rozvíjí se koloběh příčin a následků s často nenapravitelnými důsledky.

Když jsem se zmínil o tom, že se stává, že se sžívají nevlastní sourozenci, musím zmínit i to, že se stává, že se v rodině narodí i další dítě, tedy na jednom místě žije matka a její dítě, otec a jeho dítě a společné dítě rodičů. Tato situace samozřejmě není jednoduchá ani pro rodiče, ani pro děti. Problémy mohou nastávat například v okamžiku, kdy nevlastní rodič má potrestat dítě svého partnera. Jednání, které dítě bere jako samozřejmé od svého rodiče, může a často bere jako zřejmou nespravedlnost od partnera rodiče. Stává se také, že rodiče nedokážou spravedlivě hodnotit své dítě a dítě svého partnera, mají tzv. dvojí metr, což děti velmi rychle vycítí. Je – li jiné hodnocení vlastního dítěte, dítěte partnera a případně i jiné hodnocení společného dítěte, vzniká v mysli dětí zmatek, který pak dávají rodičům najevo různými způsoby – od obyčejného zlobení přes výraznější projevy negativismu vůči ostatním členům rodiny.

Mělo by být pravidlem, že v druhém manželství se lidé chovají tak, aby se vyvarovali chyb z prvního svazku. Podle sociologických šetření to však tak zcela jasně neplatí. Opakující se chyby v novém soužití mohou vést k dalšímu rozvodu a děti tak během svého krátkého života získávají několik maminek nebo tatínků. Když je pak třeba uspořádat vztahy mezi nimi a dětmi, dochází ke sporům a problémům končících někdy až soudním řízením.

4 STYK DÍTĚTE S RODIČEM PO ROZVODU

4.1 Problematika styku s rozvedeným rodičem

Děti z rozpadlých manželství mají stejná práva na oba rodiče jako děti rodičů, kteří spolu žijí. Je ovšem mnohem těžší toto právo dítěti zajistit a zaručit, i když zákon o něm hovoří zcela jasně. Soud v rámci rozvodového řízení určí, pokud se o tom rodiče nedohodnou sami, frekvenci styku druhého rodiče s dítětem, ve většině případů otce s dítětem, protože dítě převážně zůstává žít v rodině matky.

Bylo by ideální, kdyby kontakt dítěte s otcem po rozvodu byl bezproblémový, neovlivněný ničím negativním. Dítě by si mělo uchovat stejný vztah k oběma rodičům bez ohledu na to, kde žijí a jak často je vidí. Že se jedná o utopii, je zřejmé každému, kdo se o tento problém jen zlehka otřel, ti, kteří si toto zažívají na vlastní kůži, mohou vyprávět celé knihy.

Soud jednoznačně stanoví, jak často, kdy a kde se má dítě s otcem setkávat – používám označení otec pro zjednodušení, jako označení toho rodiče, který z rodiny odešel, a to ne proto, že bych to považoval za správné, pouze proto, že je to obvyklé v naší společnosti a je nutno v této práci zjednodušit pojmy používané v textu.

Optimální by bylo, kdyby dítě nemělo pocit, že se rodina definitivně rozpadla, kdyby tedy styk s otcem pokračoval tak často, aby dítě vnímalo tento stav jako nějaké pozvolnější pokračování rodiny. Styk dítěte s druhým rodičem by tedy neměl být podkreslen projevy negativismu, odporu a nenávisti ze strany matky vůči otci, mělo by k němu docházet tehdy, když to oběma stranám i dítěti vyhovuje bez toho, že by bylo nutno dodržovat přesně předepsaný harmonogram styku.

Pokud má dítě pocit, že se sice rozpadlo manželství rodičů, ale jeho se to dotýká jen okrajově, tedy že se vidí s druhým rodičem tak, jak bývalo zvyklé, jen rodiče už spolu nebydlí, takže tatínek nebo maminka sice přijdou, věnují se mu, jen doma nespí, je vše v pořádku. Dítě je pak v pozdější době schopno i mnohem lépe akceptovat další změny v rodině, které časem následují, jako je třeba příchod nového partnera matky.

Psychologové se domnívají, že tehdy, když není možno dodržovat pravidelný harmonogram soudem či rodiči stanoveného styku, je lepší pro udržení vztahu otec – dítě zrušit na nějakou dobu odpolední návštěvy ve prospěch delších časových celků, tedy vícedenního styku, který nebude narušován opakovanými častými přechody z jednoho prostředí do druhého. Problém nastává někdy v případě, že se jedná o dítě školního věku,

tedy s jeho docházkou do školy, pokud rodiče bydlí na větší vzdálenost. Řešení se najde i zde, například v tom, že otec je ochoten dítě do jeho školy dovážet nebo mu na přechodnou dobu zařídí vyučování ve škole, která je blízko jeho bydliště, pokud bydlí například v jiném městě. Tím je možné omezit napětí, které vzniká v případě antagonistických vztahů mezi otcem a matkou, verbálnímu napadání v případě předávání dítěte apod. Vhodný je třeba dlouhodobější pobyt o prázdninách nebo v době školního volna, který nenaruší denní harmonogram.

Výhoda dlouhodobějších pobytů je v tom, že odpadá pravidelné předávání dítěte druhému z rodičů, které nebývá vždy bezkonfliktní, odpadá vzkazování nepříjemností prostřednictvím dítěte, kdy jeden rodič přes dítě tímto způsobem trestá druhého rodiče, a rovněž dítě nemusí tak často měnit návyky a způsoby, protože každá rodina má vlastní styl života, vstává v jinou dobu, má jiný jídelníček, sleduje jiné programy v televizi, preferuje jiný způsob trávení volného času. Neustále změny nejsou pro dítě přínosem, děti potřebují svou jistotu a své neměnné zázemí.

4.2 Střídavá péče

Dlouhodobější styk dítěte s jedním a druhým rodičem je pak charakterizován tzv. střídavou péčí, kdy dítě na určité delší předem stanovené období, většinou se jedná o dobu čtrnácti dní, žije v domácnosti jednoho a potom druhého rodiče.

Zda je toto uspořádání pro dítě přínosem, je značně diskutabilní a je v současné době možno sledovat různé, často zcela protichůdné názory, a to jak od veřejnosti, tak ze strany odborníků, psychologů, psychiatrů, specialistů na výchovu dítěte.

Je možné, že v případě fungujících vztahů mezi otcem a matkou může být toto dlouhodobé střídání dvou rodin pro dítě přínosem, ale ne vždy tomu tak ve skutečnosti je. Protože rodiče se rozvádějí především proto, že se nemohou dohodnout na základních potřebách rodiny, je zcela zřejmé, že nebude fungovat ani dohoda ohledně potřeb dítěte. Pokud si rodiče takto předávají a střídají dítě, je mnohem více bodů, na něž se mohou při předávání dítěte zaměřit, ať je to například školní prospěch v době péče druhého rodiče, nutná ošetření při náhodných zraněních a tedy možnost napadnout rodiče, který v té době měl ve své péči, ze zanedbání péče, je zde otázka stravování dítěte, zvláště pokud jeden z rodičů preferuje například nějaký druh odlišné výživy, třeba je vegetarián apod.

Další problém nastává s věcmi, které dítě má pro svou každodenní potřebu. Buď si je rodiče musí pravidelně předávat a připadá mi to jako malé stěhování, nebo má dítě své věci v každé rodině. S tím souvisejí i učební pomůcky, sportovní nářadí apod. Je samozřejmé, že pokud se rodiče nedomluví, je nutno mít výbavu pro dítě ve dvou shodných provedeníh včetně učebních pomůcek, což se značně prodraží.

Domnívám se, že tato střídavá péče, jak je v současnosti propagována a kladně hodnocena, není zcela pro dítě ideální. Dítě nemá žádné trvalé zázemí, každých čtrnáct dní si balí kufry a stěhuje se, sotva se zklidní a zvykne si na režim jedné rodiny, je nutno ji opustit a přejít do jiných podmínek. Je jasné, že na labilnějším dítěti se toto neustálé stěhování časem může negativně projevit, co se týká jeho psychiky a odolnosti vůči zátěži.

Dítě již v době věku dvou let si vytváří pocit domova, místa, kde si je jisté a kde má své zázemí. Pokud je mu tento domov střídán, ztrácí tuto svou prvotní jistotu, fixaci na své prostředí, což může i v případě, že vztahy mezi rodiči jsou neutrální, navozovat pocit nejistoty a úzkosti.

Nejlepší pro dítě by snad bylo, aby se střídalo místo bydliště ne dítěte, ale aby dítě zůstávalo v bytě, kde dosud žilo a střídala se péče jednoho a druhého rodiče. Že je tato možnost spíše fikcí než realitou, není třeba zdůrazňovat, pro dítě by se podle mého názoru ale jednalo o optimální řešení.

Případ z praxe:

Setkal jsem se s případem, který mě utvrdil v tom, že nejsem příznivcem střídavé péče. Jednalo se o osmiletou dívku z rozvedené rodiny, kde každý z rodičů měl nového partnera a v rodinách žily i další děti, buď jednoho z partnerů, nebo narozených v druhém manželství. Tato holčička zpočátku pravidelné střídání péče snášela dobře, ale jen do té doby, dokud nevypěla natolik, aby si začala uvědomovat spory rodičů při jejím předávání z rodiny do rodiny. Začalo jí docházet, jaké spory vznikají kvůli jejímu školnímu prospěchu po dobu péče jednoho a druhého rodiče, psaní školních úloh zadaných v druhém období apod. Dítě na to začalo reagovat jednak po psychické stránce, kdy se zhoršil její psychický stav, projevovaly se u ní tiky, sebepoškozování apod., jednak se snažila, neboť nebyla schopna se s touto situací srovnat, zalíbit se té rodině, v níž byla tím, že negativně hodnotila druhou rodinu. Po určité době se toto neustálé lhaní pro ni stalo tak traumatickým, že se výrazně zhoršil i její zdravotní vztah a dítě bylo zahráno do

setrvávající stresové situace, kterou nebylo možno vyřešit bez toho, že by střídavá péče byla ukončena a dítě bylo předáno do jedné rodiny s návštěvami v druhé, v současnosti pod dohledem orgánů péče o dítě.⁹

4.3 Biologické a psychologické rodičovství

V rodině není podstatné, tedy podstatné z pohledu dítěte, zda jej rodič porodil a je zapsán jako biologický otec v jeho rodném listě, nebo zda se jedná o náhradního rodiče, který se dítěti věnuje. V předškolním věku se tato otázka z pohledu dítěte v podstatě vůbec neřeší, dítě za svého rodiče považuje toho, kdo s ním je po většinu času, kdo se o něj stará, hraje si s ním, pečuje o něj.

Pokud se někdo domnívá, že pouze biologický rodič může být pro dítě ten pravý, je nutno se porozhlédnout po současných rodinách, kde v téměř polovině případů dítě vychovává náhradní rodič a není poznat, že dítě nevychová od jeho narození. To pouze historie nás ovlivňuje myšlenkou, že výhradní právo na péči o dítě má jeho biologický rodič, neboť zde bylo rozhodující dědictví a pokračování rodu. V těchto historických dobách platilo, že dědit může majetek pouze vlastní krev, především nejstarší syn zůstavitele, aby byl zachován majetek v nedělené a nezmenšené podobě. Rodinné jméno bylo především pro šlechtu nesmírně důležité, postavení levobočků nikdy nemělo stejnou vážnost jako postavení vlastního dítěte, především mužského potomka.¹⁰

Historie ale současně dokazuje, že péče o dítě a biologické vztahy nemusejí být jedno a totéž – právě v již zmíněných šlechtických rodinách se o dítě starala chůva, kojná, vychovatelé, rodiče se s tímto dítětem stýkali jen málo a rozhodně k němu neměli takový vztah jako například ta zmíněná kojná či chůva- i literatura nám to často předkládá např. v *Romeovi a Julii*, kdy popisuje vztah Julie s chůvou a zcela odlišný vztah Julie k matce.¹¹

Pokud přijmeme fakt, že dítě potřebuje oba rodiče, tedy muže a ženu, kteří se věnují jeho výchově a předávají mu své životní zkušenosti, že výchova pouze jednoho z rodičů může a často také bývá velmi pečlivá a odpovědná, ale přesto zde chybí protipól mužského či ženského faktoru, budeme lépe akceptovat názor, že rodinná výchova je velmi nutná a nepostradatelná.

⁹ PČR MŘ Brno, I ook

¹⁰ Rodina a společnost, Možný, SLON 2006

¹¹ *Romeo a Julie*, Shakespeare

Dítě v současné době vyrůstá velmi často pouze s matkou, po rozvodu, jak jsem se již zmínil, soud ve většině případů dítě nechává v péči matky. K tomuto postupu dochází v téměř devadesáti procentech případů.¹²

K péči otce dochází pouze v těch případech, že je soudu prokázáno, že matka se není schopna o dítě odpovědně postarat. K tomu mohou vést jak její zdravotní, tak osobní důvody, například že je matka alkoholička, dítě týrala, neposkytovala mu dostatečnou péči. Ovšem to, že v těchto případech dítě získává otec, vede v současné době stále častěji k tomu, že otec, chce – li dítě získat do své péče, obviní matku na policii či u orgánu sociální péče z nějakého závadového chování. Stejně tak postupují matky, které chtějí zabránit styku otce s dítětem. Pak dochází k falešným obviněním z týrání dítěte, jeho sexuálního zneužívání, zanedbání péče o dítě, věc je předložena orgánu sociální péče s tím, že dítě v druhé rodině trpí a je nutno okamžitě zasáhnout. Často pak dochází k vydání předběžného opatření, kdy soud v zájmu zajištění bezpečnosti dítěte okamžitě předává dítě druhému rodiči. Že se stále častěji stává, že toto předběžné opatření je vydáno na základě ne dostatečně ověřených podkladů, je smutnou skutečností potvrzenou následujícím policejním šetřením.

Příklad z praxe:

Jeden z příkladů tohoto manipulování s dítětem i orgány státní správy je případ desetileté dívky, nazvěme ji Monika, která byla po rozvodu v péči matky. Matka si nepřála, aby se Monika stýkala s otcem, chtěla zabránit jeho vlivu na dítě, které si mínila ponechat pouze pro sebe. V tomto byla velmi výrazně podporována svou matkou, babičkou Moniky, která od počátku svého zetě nesnášela. Matka pak oznámila na policii, že otec Moniku pohlavně zneužívá a fyzicky ji týrá. S dítětem absolvovala několik lékařských vyšetření, vždy poté, co se dítě vrátilo po víkendu od otce. Dítě bylo matkou a babičkou tak zpracováno, že u lékaře potvrdilo napadání otcem, i když dle vyjádření ošetřující lékařky věc vždy popisovala matka či babička, dítě pouze souhlasně přikyvovalo a dále se nevyjadřovalo.

Šetřením policie pak bylo zjištěno, že údajné napadení dítěte otcem spočívalo ve hře, kdy nešťastnou náhodou dítě přepadlo přes opěradlo křesla, protože neposlechlo otce, který jí takové chování zakázal. Údajné zneužití pak Monika zcela popřela, když byla na policii vyslýchána babička, uvedla, že před několika lety viděla otce, jak Moniku koupe, přičemž dítě stálo ve vaně, otec ji umýval tělo včetně genitálií a dítě dle babičky pouze němě

¹² O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Matějček, Portál 1994

spínalo ruce v prosbě o pomoc. Při podrobném popisu uvedeného jednání bylo zjištěno, že se jednalo o zcela běžné koupání tříletého dítěte. Otec popřel jakékoliv zneužití či týrání dcery.

Problémem této rodiny však bylo a je, že Monika je takovým způsobem zpracována matkou a babičkou, že má z otce strach a nechce se s ním stýkat, protože je neustále příbuznými strašena, jak jí otec bude ubližovat. Vzhledem k věku dítěte není možno jí reálně vysvětlit situaci. Vztah Moniky s otcem je pravděpodobně nevratně narušen, přičemž matka a babička v tomto jednání stále pokračují. Dítě je neustále strašeno tím, co se mu může u otce stát, a protože nemá zpětnou vazbu, věří těmto předkládaným, byť nepravdivým informacím a styk s otcem odmítá. Zásahy orgánů sociální péče jsou marné, matka neustále hledá způsob, jak zamezit styku otce s Monikou.¹³

Tento příklad je názornou ukázkou toho, jak narušené vztahy mezi dospělými ovlivní život a vývoj dítěte nevratným způsobem.

Že je v rodině důležitá jak role matky, tak role otce, dokazují i odborná pojednání psychologů a psychiatrů. Při rozhodování soudu o tom, komu bude dítě svěřeno do péče, přichází ke slovu i znalecké posudky hodnotící schopnost obou rodičů starat se o dítě. Je prokázáno, že je mnoho otců, kteří by se o dítě byli schopni postarat tak dobře jako matka, a kteří o to mají zájem, aby jim dítě bylo svěřeno do péče.

Vědecky bylo prokázáno, že rozdíl mezi mužem a ženou není dán jen jejich vzhledem a projevy jejich chování, je kódován již v centrálním nervovém systému a projevuje se již v embryonálním období. Nikdy není možno, aby muž a žena podávali stejné výkony, mysleli a jednali stejně bez rozdílu pohlaví. Dítě se od počátku učí chápat mužskou a ženskou roli v životě a ve společnosti. Pokud v rodině zmizí mužský element, je dítě ochuzeno o možnost se rozvíjet pozorováním obou pólů společnosti – mužského a ženského. Právě pozorováním chování a jednání matky a otce si dítě specifikuje své vlastní postavení v rodině a později ve společnosti, a to neplatí pouze pro chlapce, kteří odchodem otce z rodiny ztrácejí svůj mužský vzor, ale i pro dívky, které se učí stykem s otcem jednání s druhým pohlavím.

Podle vědeckých výzkumů si dítě tvoří vztah k matce, co se týká tzv. specifického citového vztahu, asi v sedmém měsíci života, přičemž se nyní prokazuje, že tento vztah může vznikat i k jiným osobám v rodině, které mají k dítěti úzký vztah, tedy především k otci,

¹³ PČR MŘ Brno, I ook

pokud se dítěti intenzívně věnuje. Druhý a třetí rok věku dítěte pak charakterizuje pochopení příslušnosti dítěte k rodině, dítě získává tzv. rodinnou identitu. To znamená, že si uvědomuje své postavení v rodině a to, že rodina je tvořena jednotlivými osobami a uvědomuje si vzájemné vztahy těchto osob v rodině. Pokud zde chybí mužský či ženský element, tedy otec nebo matka, dítěti chybí možnost se identifikovat s jejich jednáním a chováním a ujasnit si, jak má rodina vypadat. Rodina tvoří trojúhelník, kde si dítě na vztahu otec – matka – dítě vytváří vědomí vlastní svébytné osoby.¹⁴

Teprve v předškolním věku si dítě vytváří identifikaci chování k rodině, kdy dochází k výraznější diferenciaci vztahu k oběma rodičům. Každý z rodičů je „samostatná výchovná jednotka“ a tím pádem každý z nich učí dítě jiným dovednostem, jiným projevům chování, jinému jednání, rodiče se pro dítě stávají vzorem, který se snaží napodobovat a jednat tak, jak to dělají oni.

Pokud tedy chybí v rodině jeden z těchto vzorů, nemá dítě dostatečnou možnost se s chováním jednoho z rodičů identifikovat. Pokud do rodiny po rozvodu přijde nový náhradní otec či matka, je nutno, aby mělo dítě možnost začít jej chápat jako další vzor, jako součást svého světa, což není jednoduché ani pro dítě, ani pro jeho biologického i náhradního rodiče, jak jsem se o tom již zmiňoval v předchozí části.

Ještě bych se v této části své práce chtěl zmínit o tom, jakým způsobem se chovají rozvedení rodiče k dětem, které s nimi nežijí v rodině, tedy dětem, které zůstaly v původní rodině s druhým rozvedeným partnerem.

Jak jsem již opakovaně zmínil, většinou soud určí, že dítě zůstává v péči matky, v případě malých dětí je toto určení v podstatě pravidlem. Pokud se otec znovu ožení nebo pokud pouze naváže nový partnerský vztah, přijímá určitou formou do své péče i děti své nové manželky nebo partnerky. Z minulého manželství mu však zůstává jedno nebo více dětí, s nimiž by měl rovněž udržovat co nejužší styky, aby nebyla narušena jeho otcovská role. Jak často se otec s tímto dítětem či dětmi však stýká, je velmi různorodé. Tato situace je ovlivněna velmi silně vztahy mezi bývalými partnery, pokud matka otcí brání ve styku s dětmi, jsou tyto styky nepravděpodobné a často provázené antagonistickými projevy v komunikaci mezi rodiči.

Já se však chci pozastavit nad případem, kdy se otec plně věnuje své nové rodině, udělal čáru nad minulostí a jeho děti jsou mu připomínkou ukončené životní etapy. Stává se, že

¹⁴ O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Matějček, Portál 1994

sám otec nemá zájem o děti z předchozího manželství, domnívá se, že by styk s nimi narušil nově vytvořenou rovnováhu v další rodině, kterou si buduje, obává se, že by děti z rozvedeného manželství mohly případně negativně ovlivňovat děti, které má s novou partnerkou. Často se také stává, že nová partnerka na svého novomanžela tlačí, aby přerušil styky nejenom s rozvedenou manželkou, ale i s dětmi, projevuje tak určitou formu majetnictví a žárlivosti, kdy se snaží si nového partnera udržet pouze pro sebe a svou vlastní rodinu, a své vlastní děti ve strachu, že by jeho děti jí mohly vzít něco, co jí, podle jejího mínění, plně patří. Zde často rozhoduje i obava z toho, že by otec mohl kompenzovat výčitky, které má vůči svým dětem z rozvedeného manželství, to, že na ně nyní nemá dostatek času, tím, že jim bude dávat drahé dárky a platit jim drahé dovolené, což se samozřejmě pak promítne do ekonomické situace nové rodiny.

Dítě v druhé rodině logicky ztrácí své prvotní zázemí, cítí se být vyčleněno ze své jistoty rodinných vztahů, které do doby rozvodu prožívalo. Dříve se pod pojem Sirotek zahrnovalo dítě, které díky úmrtí jednoho nebo obou rodičů zůstalo samo. Současní sirotci jsou především ti, kteří sice mají oba rodiče žijící, ale přišli o ně právě rozpadem vztahu rodičů a následným rozvodem. Takže dítě, které se po rozvodu přestane, ať už z jakéhokoliv důvodu stýkat se svým rodičem, sice sirotekem v úzkém pojetí smyslu tohoto slova není, ale následek je pro něj stejný jako když rodiče ztratí úmrtím. Nejhorší situace pak nastává tehdy, když o dítě ztratí zájem oba rodiče a dítě je „přesunuto“ do náhradní péče, ať už pěstounské nebo ústavní.¹⁵

Pojem „nevlastní dítě“ je dnes skloňován velmi často – vždyť spousta rodičů po rozvodu navazuje nový vztah. Pro nevlastní dítě je základní uspokojení pěti základních potřeb.

1. potřeba náležitých přívodů podnětů/stimulace / - v náležitém množství, kvalitě a proměnlivosti
2. potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech, tj. potřeba smysluplného světa
3. potřeba životní jistoty, jež se uskutečňuje především v základních citových a sociálních vztazích
4. potřeba pozitivní identity, tj. vědomí vlastního „já“ a vlastní společenské hodnoty
5. potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.¹⁶

¹⁵ Psychická deprivace v dětství, Langmaier, Matějček, Praha 3, vyd. Avicentrum 1974

¹⁶ Nevlastní rodiče a nevlastní děti. Matějček, Dytrych, Grada, Praha 1999

5 FINANČNÍ ZABEZPEČENÍ RODINY PŘED ROZVODEM A PO ROZVODU

V současné době do manželství vstupují jedinci většinou již finančně zabezpečení. Styl života, který byl charakteristický pro totalitní režim, tedy druhou polovinu minulého století, byl charakterizován velmi časným vstupem mladých lidí do manželství. Bylo zcela běžné, že do manželství vstupovaly osmnáctileté dívky a chlapci těsně po vojně, tedy ve věku dvacet dva, dvacet pět let. S tím souvisely i jejich možnosti zabezpečení rodiny po finanční stránce. Bývalo zvykem, že „mladí“ dlouhodobě bydleli v bytě či domě rodičů, protože jejich finanční možnosti jim neumožňovaly zajistit si vlastní bydlení předtím, než se jim narodilo první či druhé dítě. Existovaly sice byty stavěné v různých akcích, byly zde novomanželské půjčky a další pomoc mladým rodinám, ale to nebylo dostatečné na to, aby mladí rodiče začali samostatně již od počátku manželství a rodičovství. I když často nechtěně, žily pohromadě dvě nebo tři generace v jedné domácnosti, na rozdíl od předcházejících století však to nebylo podmíněno společným hospodařením apod., ale pouze chronickým nedostatkem bydlení pro začínající manželství. Dnešní doba umožňuje mladým párům často již v počátku manželství samostatné bydlení, protože do manželství vstupují jedinci, kteří mají své zaměstnání, vytvořili si nějaké úspory a jsou schopni si vzít hypotéku či jinou půjčku na bydlení. I v současné době samozřejmě mnoho rodin tyto možnosti nemá, stačí se podívat do statistik na procenta nezaměstnanosti, ale již většinou novomanželů je dáno jejich vyšší zabezpečení a samostatnost.

Děti, které se narodí do rodiny, která je na ně připravena, má lepší startovací pozici. Rodiče se na ně těší, jsou jim schopni vytvořit příznivé podmínky pro další vývoj. Na druhé straně je protipól vysoké zaměstnanosti matek, a to v pozicích, které byly pro ženu v polovině minulého století nepřijatelné, jako jsou manažerky, policistky, ženy v armádě, ve výzkumu apod. Je samozřejmé, že žena, která již před porodem dosáhla vysokého pracovního ocenění, nerezignuje na své pracovní postavení na několik let proto, že porodila dítě. Chce si udržet pracně získanou pozici, proto se často stává, že do zaměstnání nastupuje již v prvním či druhém roce věku dítěte. Protože dnes téměř není možnost dítě umístit do jeslí a babičky jsou rovněž plně pracovním vytíženými, zastávají funkci výchovy dítěte různé chůvy a ženy, které se o dítě starají v době matčina pracovního vytížení.

Problémem je pak finanční situace rozvedené matky s dítětem či několika dětmi. Pokud otec dostatečně nepřispívá na jejich výživu, okamžitě se výrazně zhorší ekonomická situace rodiny. Jsou omezeny možnosti matky i dětí, nejenom co se týká trávení volného času, ale i v každodenním koloběhu, děti z rodin s nízkými příjmy jsou ostatními dětmi, spolužáky a kamarády, vyčleňováni na okraj. Současná doba povyšuje často ekonomický úspěch nad ostatní hodnoty a děti si vybírají kamarády ne podle jejich vlastností a schopností, ale podle toho, zda mají značkové oblečení a kam jeli na dovolenou.

V dnešní době není dítě vyčleněno ze společnosti proto, že se narodilo mimo manželství, že se otec s matkou rozvedl, ale proto, že jeho živitel mu není schopen poskytnout to, co je pro ekonomicky silnější rodiny samozřejmostí.

6 NEVLASTNÍ RODIČE A NEVLASTNÍ DĚTI

Jak jsem již řekl, nová rodina se vyznačuje tím, že se zde stýkají osoby, které nejsou do současné doby zvyklé žít společně. Stýkají se různé světy, různé pojetí chápání rodiny jako takové. Po prostudování literatury na toto téma, kterým se zabývá ve značné míře především Zdeněk Matějček, jsem si uvědomil, jak obtížná situace vzniká poté, co se lidé do té doby téměř neznámí rozhodnout spojit své životy do jedné rodiny. Jak Zdeněk Matějček konstatuje, této problematice se dosud nevěnovala taková pozornost, jakou by si zasloužila. Uvádí, že k rozvodům druhých manželství dochází po kratší době než k rozpadu manželství prvních. Důvodem pro rozpad druhých manželství je především to, že do druhého manželství vstupují lidé, kteří mají větší potřebu ukončit brzy své neuspokojivé manželství, přičemž ti, kteří si rozvod pokud možno nepřipouštějí, neuvažují o druhém manželství.¹⁷

Druhým důvodem, proč se častěji rozpadají druhá manželství, je to, že jsou narušována množstvím dalších vztahů, kterými první manželství není zatíženo – tedy vztahy s bývalými manželi či manželkami, s dětmi z prvního manželství, s dalšími, byť bývalými příbuznými.

Třetím důvodem ke vzniku a případnému následujícímu rozpadu druhých manželství je to, že do druhého manželství vstupují již lidé, kteří mají negativní zkušenosti, mají nějaké problémy, které je vedly k rozpadu prvního manželství a nesou je dále i druhým vztahem. Pokud jsou lidé bezproblematičtí a žijí spokojeně, nepotřebují se rozcházet a navazovat nové vztahy. Do druhých manželství vstupují i jedinci, pro které první manželství skončilo na základě jejich neschopnosti se rodině řádně věnovat – například lidé, kteří více holdují alkoholu, jsou citově chladní, sobečtí, věnují svůj čas více své práci a koníčkům než vlastní rodině.

Problémem pak je především nevlastní rodičovství, tedy vztah rodiče z druhého manželství ke svým a vyženěným dětem. Pokud se nový rodič dokáže ke svému novému postavení přihlásit tak, aby svým postojem dítěti neztěžoval již tak obtížnou situaci, je to nejlepší cesta ke spokojené rodině. Dítě nemůže za to, že se jeho biologičtí rodiče rozešli, je vlastně trestáno za něco, co samo nemůže ovlivnit. Pokud nový rodič dokáže dítěti poskytnout to, co mu bylo odchodem jeho biologického otce odebráno, tedy především pocit jistoty a zázemí, pocit, že má otce i matku, udělá pro dítě to základní, co udělat může. To, že

¹⁷ Děti, rodina a stres, Matějček, Dytrych, Galén, Praha 1994

v rodině je nevlastní otec nebo nevlastní matka, není nic špatného, dnes se rozvádí přibližně polovina manželství, tedy značné procento dětí získává náhradní rodiče. Společensky tak v současné době již není rozpadem manželství svých rodičů nijak diskriminováno. Pokud nový rodič vstupuje do manželství s vědomím, že se ujímá výchovy dítěte či dětí druhého partnera, pokud je ochoten věnovat jejich výchově to, co dříve věnoval vlastním dětem, je to nejlepší předpoklad pro šťastný vývoj dítěte. Není možné se snažit bez dostatečné dávky trpělivosti chtít vše zvládnout okamžitě, požadovat po dítěti, aby se hned přizpůsobilo a přejalo to, co nový rodič považuje za správné. Není možné zaručit, že se vše povede, i když se nový rodič snaží ze všech sil, ale ani biologický rodič nemá nikdy záruku úspěšné výchovy svého dítěte. Čím větší pochopení a vstřícnost však je schopen dítěti poskytnout, tím větší je šance na úspěch.¹⁸

Právě při studiu literatury, která se věnuje rozpadu manželství, a vzniku druhé rodiny jsem pochopil, jak nutné je studovat odbornou literaturu a nespoléhat jen na to, co sám vidím a o čem jsem přesvědčen, že je v nejlepším pořádku. Dobré rady kamarádů také nejsou vždy tím nejlepším řešením pro krizové stavy v rodině. Také jsem si uvědomil, že pokud bych měl rodinné problémy, mám hledat radu ne u kamarádů a přátel, ale u odborníků, kteří se uvedené problematice věnují – tedy u psychologů a specialistů na krizové stavy v rodině.

¹⁸ Nevlastní rodiče a nevlastní děti. Matějček, Dytrych, Grada, Praha 1999

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 DOTAZNÍK

7.1 Dotazník pro děti

Dotazník byl předán 40 respondentům. Jednalo se o čtyřicet dětí z rozvedených rodin ve věku od deseti do patnácti let a dvacet rozvedených rodičů. Základní téma tohoto dotazníku se zaměřilo na otázku, jak děti snášejí porozvodovou situaci a jak se s ní vyrovnávají, jak jsou schopny akceptovat druhého partnera rodiče, s nímž zůstaly po rozvodu. V případě rodičů jsem se zaměřil na to, jak řeší vzájemné porozvodové vztahy a jak probíhá styk s dítětem v případě, že dítě bylo soudem ponecháno v péči druhého rodiče.

1. Věk dítěte
2. pohlaví dívka – chlapec
3. jak dlouho jsou rodiče rozvedeni
 - více jak 5 let
 - 3 – 5 let
 - 1 – 3 roky
 - méně jak 1 rok
4. s kterým rodičem jsi zůstal po rozvodu otec - matka
5. jak často se stýkáš s druhým rodičem
 - 1x měsíčně
 - 2x měsíčně
 - 3x měsíčně
 - 1x týdně
 - častěji
5. jsi spokojen s frekvencí styku s druhým rodičem ano - ne
6. máš dobrý vťah s rodinou druhého rodiče ano – ne
7. chtěl bys žít v rodině druhého rodiče natrvalo ano – ne

8. vyhovovala by ti střídavá péče ano - ne
9. máš konflikty s rodičem, s nímž žiješ ohledně druhého rodiče
10. setkal ses s fyzickým nebo psychickým napadením v druhé rodině ano - ne

Vyhodnocení dotazníku:

- Respondenti byli ve věku od deseti do patnácti let, přičemž 13 respondentů bylo ve věku 10-11 let, 12 respondentů ve věku 11-13 let, 8 respondentů bylo ve věku 13-14 let a 7 respondentů bylo ve věku 15 let.
- Co se týká pohlaví, předložil jsem dotazník dvaceti chlapcům a dvaceti dívkám, snažil jsem se o poměrné zastoupení ve vztahu k věku.
- 30% respondentů uvedlo, že rodiče jsou rozvedeni více jak pět let, 16% respondentů uvedlo, že se rodiče rozvedli před více jak 3 roky, 27% respondentů uvedlo, že rodiče jsou rozvedeni více jak rok, 27% respondentů uvedlo, že rodiče jsou rozvedeni méně než rok.
- 38 respondentů uvedlo, že po rozvodu zůstali s matkou, pouze dvě děti zůstaly po rozvodu s otcem, v jednom případě se jednalo o dívku a v druhém o chlapce. V obou případech bylo zjištěno, že matka nebyla vhodná pro výchovu dítěte – alkoholička a bez vhodných bytových podmínek. Lze tedy dovodit, že děti jsou ve značné převaze opravdu svěřovány matkám.
- Frekvence styku s druhým rodičem byla v převážné většině jednou týdně až jednou za 14 dní, většinou se jednalo o víkendové pobyty u druhého rodiče, dle zjištění pouze v malém počtu případů se druhý rodič stýkal se svým dítětem i během týdne v pracovních dnech. Nižší frekvence styku, tedy jednou za měsíc a méně se v dotazníku vyskytla ve 4 případech, dva z nich byly výše uvedené děti v péči otce, kdy matka nejeví zájem o styk s dítětem, druhé dva případy byly děti, jejichž otcové si založili jinou rodinu a nemají zájem se o své dítě starat, ani na ně neposílají alimony. Jeden případ – dívka ve věku 13 let – se stýkala s otcem pravidelně i během týdne, nejméně 3 – 4 do týdne. Žádné dítě nebylo ve střídavé péči.
- Co se týká spokojenosti dětí se stýkáním s druhým rodičem, většina dětí byla s frekvencí styku vcelku spokojena, víkendové pobyty jim vyhovují, jsou přesvědčeni,

že by v týdnu nebylo na pravidelný styk dostatek času. O víkendu na ně má druhý rodič více času než v pracovním týdnu, preferuje je na úkor pracovního nasazení.

- Horší situace byla, co se týká vztahů s rodinou druhého rodiče. Pouze 14 dětí bylo spokojeno se vztahy s rodinou druhého rodiče, spíše spokojeni byli chlapci, větší nespokojenost projevovaly dívky. Jak ale vyplývá již z odborné literatury – viz např. Matějček – je pro dívky obtížnější vyrovnat se se změnou vztahů ve svém okolí. Spokojenost dítěte s druhou rodinou měla také přímou úměrnost s věkem dítěte, v mladším věku se děti v druhé rodině cítily spokojeněji než ve věku puberty, která je pro nové vztahy pravděpodobně velmi krizová. Ze skupiny dětí ve věku 13 - 15 let byla spokojena se vztahy v druhé rodině pouze jedna dívka a dva chlapci, ostatní měli výhrady k těmto vztahům.
- Ani jedno dítě nechtělo žít natrvalo v rodině druhého rodiče, preferovaly svou vlastní rodinu, i když v ní nebyly spokojeny bez výhrad.
- Pojem střídavé péče není pro děti zcela jasný, zjistil jsem, že si pod tímto pojmem nedokážou zcela jasně představit, co tato záležitost obnáší. Líbilo by se jim být dlouhodoběji s jedním a druhým rodičem, když byly upozorněny na nutnost pravidelného stěhování se do druhé domácnosti a další náležitosti střídavé péče, nebyli si jisti, zda by jim to vyhovovalo. Tato otázka tedy není zodpovězena zcela přesvědčivě vzhledem k tomu, že si uvedený pojem nejsou schopny přesně ujasnit.
- Konfliktní situace v původní rodině související s druhým rodičem se vyskytuje v 67 % případů, vyplývá z toho, že vztahy s rozvedeným partnerem jsou často nevyřešené i několik let po rozvodu. Předpokládám, že to souvisí i s tím, jak rozvod probíhal a s důvody, které partnery k rozvodu vedly. Svou roli zde určitě hraje i finanční situace, pravidelná úhrada alimentů apod. Jak jsem z uvedené otázky zjistil, konflikty mezi rodiči jsou pro děti v převážné většině velmi traumatizující.
- Pouze velmi malé procento respondentů – 17 % - uvedlo, že bývají v rodině druhého rodiče napadáni či šikanováni, i když uvádějí, že občasné tresty byli i v původní rodině pravidlem.

7.2 Dotazník pro rodiče

1. Věk rodiče: pohlaví muž - žena
2. jak dlouho jsou rozvedeni
 - více jak 5 let
 - 3 – 5 let
 - 1 – 3 roky
 - Méně jak rok
3. zůstalo dítě ve vaší péči ano - ne
4. jak často se stýká dítě s druhým rodičem
 - 1x měsíčně
 - 2x měsíčně
 - 3x měsíčně
 - 1x týdně
 - častěji
5. jste spokojen s frekvencí styku dítěte s druhým rodičem ano - ne
6. má dítě dobrý vťah s rodinou druhého rodiče ano – ne
7. vyhovovala by vám střídavá péče ano - ne
8. máte konflikty s druhým rodičem ohledně péče o dítě ano - ne

Vyhodnocení dotazníku:

- Dotazník byl předám dvaceti rodičům, kteří jsou rozvedeni, z toho 13 ženám a 7 mužům. Z uvedeného počtu měly všechny ženy dítě ve své péči, otcové se s dětmi vídali podle rozsudku soudu.

- Z uvedeného počtu dvaceti respondentů byli 3 respondenti rozvedeni déle než 5 let, 4 respondenti byli rozvedeni více jak 3 roky, ostatní uváděli, že jsou rozvedeni přibližně rok a méně.
- V 16 případech rodiče uváděli, že dítě se stýká s druhým rodičem dvakrát do měsíce, vždy na víkend, v jednom případě byly problémy, co se týká styku dítěte s druhým rodičem, neboť matka dítě nechce otci předávat ve stanovených termínech. V jednom případě nebylo dítě omezeno ve styku s druhým rodičem rozhodnutím soudu, matka jej otci předávala častěji, než stanovil rozsudek, podle vzájemné dohody.
- Co se týká frekvence styku dítěte s druhým rodičem, matky v převážné většině uváděly, že jim styk dítěte s druhým rodičem jednou za čtrnáct dní vyhovuje, protože si již vzhledem k dlouhotrvajícímu průběhu tohoto styku uspořádaly harmonogram v souvislosti s touto frekvencí.
- Pokud se týká toho, jak jsou děti spokojeny v rodině druhého rodiče, v převážné většině podávají děti kladné hodnocení průběhu návštěvy, pouze ve dvou případech se dítě k druhému rodiči netěší a snaží se najít výmluvu, proč na návštěvu nemusí. Dalším osobním pohovorem s těmito dvěma rodiči – matkami – bylo zjištěno, že v jednom případě matka sama dítěti podsunuje svůj negativistický názor na otce a jeho novou rodinu, v druhém případě se dítě nedokázalo ztotožnit s přítelkyní otce a vidí v ní důvod, proč se původní rodina rozpadla. V tomto případě pravděpodobně hraje roli pubertální věk dítěte.
- Pouze jedna matka souhlasila, že by přistoupila na střídavou péči. Ze skupiny otců žádný z nich k tomuto kroku neuvažuje, vysvětluje to svým značným pracovním vytížením a starostmi o novou rodinu.
- Ve třech případech z uvedených dvaceti respondentů rodiče uvedli, že mají výraznější konflikty s bývalým partnerem ohledně výchovy dítěte, protože mají pocit, že druhý rodič dítě po dobu návštěvy rozmazluje, jednalo se o matky, které měly dítě ve vlastní péči. Otcové měli menší připomínky, spíše se negativně vyjadřovali k osobě matky než k dalším okolnostem.
- Co se týká vyhodnocení dotazníku, jednak jsem vyhodnotil odevzdané odpovědi, jednak vzhledem k malému počtu respondentů jsem s nimi měl možnost jejich odpovědi probrat a požadovat k odpovědím i podrobnější vysvětlení, proč odpovídali tak, jak odpovídali.

- Z celého vyhodnocení dotazníku se domnívám, že vztahy v rozvedených rodinách jsou sice konfliktní, a to často v závislosti na době od rozvodu, ale je zde snaha o komunikaci mezi rodiči vzájemně i mezi rodičem a dítětem. Můj dotazník a jeho výsledky jsou také ovlivněny tím, že jsem jej rozdával ve svém okolí, mezi svými známými, kdy se jedná o respondenty střední společenské vrstvy, zaměstnané, slušné lidi, kteří i svým vystupováním v mezilidských vztazích jsou na vyšší úrovni, takže jsem nemohl zachytit vysloveně problematické rodiny, kde jsou vztahy silně konfliktní.

ZÁVĚR

Svou bakalářskou práci jsem věnoval otázce rodiny, především současné rodiny, a tomu, jak v této rodině žije dítě, jaké má postavení, jaké má možnosti. Chtěl jsem zhodnotit, jaké problémy nastávají dětem v okamžiku, kdy je rodina v krizi, a jak tyto situace řešit. Ne vždy, když se rodina rozpadá, je problém v dítěti, většinou rozpad rodiny zaviní dospělí lidé a dítě je pak pouze bezmocným divákem situací, kterým nerozumí a nemůže je nijak ovlivnit. Chtěl jsem zdůraznit, jak je nutné věnovat dítěti v krizových situacích v rodině maximální pozornost a péči, snažit se pochopit jeho psychiku. Pokud dítě nechápe situaci a nemůže ji nijak ovlivnit, získává pocit bezmoci a strach z budoucnosti. Toto se později může negativně odrazit i jeho budoucím partnerským životě.

Vztah nevlastních rodičů a nevlastních dětí je více než problematický, i v odborné literatuře se mu věnuje menší pozornost, než by si zasloužil. Lidská psychika je velmi křehká, a ještě křehčí je psychika dítěte, které je otřeseno negativními zážitky rozvodového řízení rodičů. Má – li si zvykat na nové lidi ve svém okolí, je to pro ně většinou velmi těžké. Je potřeba mnoho pochopení a trpělivosti, aby dítě bylo schopno tímto obdobím proplout bez špatných zážitků a vzpomínek.

Zjistil jsem, že sice dnešní doba nabízí velké množství odborné literatury věnující se výchově dítěte, ale to, co je podstatné, tedy láska k dítěti, je neměnná od nepaměti po dnešek. Ať už použijeme jakékoliv výchovné prostředky, učíme se u kteréhokoliv autora, psychologa či psychiatra, jak s dítětem jednat a jak se k němu chovat, podstatné je, že pokud dítě milujeme, myslíme na jeho blaho, děláme pro ně to nejlepší. Víím, že ve výchově dítěte je velmi snadné šlápnout vedle, pochybit, ale pokud chceme pro dítě opravdu to nejlepší a pokud jednáme s rozumem a objektivně, dítě nám později naši snahu a péči stonásobně odplatí. Jak říkali již klasikové, co dáme dítěti dnes, zítra se nám vrátí. Znamená to, že i přes hektickou dnešní dobu je nutné věnovat dítěti maximální množství svého času, protože sice je televize, počítač, různá média, ale úzký kontakt s rodičem je nenahraditelný a nezastupitelný. Můžeme dát dítěti drahou techniku, nejdražší a nevykonnější počítač, spoustu peněz na zábavu a oblečení, pokud mu nedáme pocit, že je pro nás tou nejdůležitější osobou na světě, pokud mu nedáme sami sebe, ztratili jsme to nejdůležitější – důvěru dítěte.

Setkal jsem se v minulých letech s rodinou, kde otec těžce onemocněl, musel na dlouhodobé léčení a velmi těžce nesl, že její jeho jediná dcera v nemocnici nenavštěvuje. Když jsem se jí ptal, proč za otcem nechodí, napřed mluvila obecně o pracovním vytížení a podobných věcech, a nakonec se rozplakala a vzpomínala na své dětství, kdy jí otec ani jednou nepochválil její úspěchy, ani jednou nepřišel na její koncert – hrála velmi dobře na klavír – a nenavštívil ani jedno její vystoupení, i když její o to mnohokrát prosila. Vzpomínala na to, jak jí opakoval, že klavír je pro hloupé holky, že má dělat něco pořádného, aby se mu jednou mohla vyrovnat. Dnes je z ní uznávaná klavíristka, ale ke svému otci dodnes nenašla cestu a dodnes si nese trauma z toho, že pro ni nikdy neměl slovo uznání.

Pochopil jsem, jak jsou děti na svých rodičích psychicky závislé, díky této práci jsem si uvědomil, že své syny musím povzbuzovat a chválit i tehdy, když se jim výsledek práce nepovede úplně tak, jak jsem si to já představoval. Vždycky si uvědomím, že to, co jim dnes nevyšlo, bude zítra nebo pozítří lepší a dokonalejší, že mou pochvalou poroste i jejich sebevědomí a jistota.

Pokud bych se někdy musel rozvádět, doufám, že bych dokázal dětem ponechat pocit, že stále mají oba rodiče, i když doufám, že mé manželství nikdy podobné problémy nezasáhnou. Rodina je pro dítě zázemím, jistotou, bezpečím, není dobré jim tento pocit brát jen proto, že se dospělí lidé nedokážou dohodnout. Ne každý problém se musí řešit hned a ne každý problém se musí řešit radikálně rozvodem. Existují manželské poradny, odborná literatura, terapeutické skupiny, vždy je možnost se snažit situaci zachránit, ne vyhrotit.

Rodiny byla, je a bude neodmyslitelnou součástí společnosti, a společnost by měla s tímto vědomím pro rodinu jako takovou udělat maximum. Pouze spokojení rodiče mohou vychovávat spokojené zdravé děti, pokud dochází mezi rodiči ke konfliktům, ať už proto, že si nerozumí, že mají finanční problémy, problémy s bydlením, s příbuznými, odnáší to dítě a nese si do dalšího života negativní vzpomínky, které mohou ovlivnit i jeho manželství a rodičovství.

V této práci jsem se snažil zdůraznit, že i když každodenní život přináší starosti a problémy, dítě by tím nemělo trpět. Dnes i dříve se rodinná výchova řídila týmiž principy, jen okolí bylo jiné. Rodiče své děti milovali v každé době, a budou je milovat i

v budoucnu. Jen by měli vědět, jak jim tu lásku dát, měli by dokázat i na úkor svého pohodlí a svých povinností upřednostnit své děti. Pokud to udělají, stokrát se jim to vrátí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bauer, Literatura na dlani, 2005

Carnegie, Jak se zbavit starostí a začít žít

Carnegie, Jak získávat přátele a působit na lidi

Colorosová, Euromedia Group-IKAR, Krizové situace v rodině, Praha 2008

Edwige, Dítě toho druhého

Eyerovi, Tři kroky k pevné rodině, Votobia 1996,

Francois de Singly, PORTÁL, Praha 1999, Sociologie současné rodiny

Hardy a spol., Institut mezioborových studií Brno, Sociální patologie rodiny, 2011

Chmelík Jan, Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita

Ilustrovaný encyklopedický slovník. III.díl.s.123

Kovařík, Šmolka, HESTIA, Současná rodina-problémy, konstanty, proměny, naděje, Praha 1996

Labáth a spol., Riziková mládež, SLON, Praha 2001

Langmaier, Matějček, vid. Avicentrum, Psychické deprivace v dětství, Praha 3, 1974

Marksová-Tominová, Rodina a práce – jak je sladit a nezbláznit se

Márová, Matějček, Radvanová, Státní pedagogické nakladatelství, Výchova dětí v neúplné rodině, Praha 1975

Matějček, Avicenum, Rodiče a děti, Praha 1989

Matějček, Dytrych, Dunovský, Grada, Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Praha 1995

Matějček, Dytrych, Galén, Děti, rodina a stres, Praha 1994

Matějček, Dytrych, Grada, Krizové situace v rodině očima dítěte, Praha 2002

Matějček, Dytrych, Grada, Nevlastní rodiče a nevlastní děti, Praha 1999

Matějček, O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Portál 1994

Matějček, SNP, Dítě a rodina, Praha 1992

Matoušek, SLON, Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha 1997

Možný, BLOK, Moderní rodina, Brno 1990

Možný, Moderní rodina – mýty a skutečnost

Možný, Rodina a společnost, SLON 2006

Možný, SLON, Proč tak snadno..., Praha 1991

Možný, SLON, Sociologie rodiny, Praha 2002

Sauzede Jean Paul, Sauzede Lagarde Anne, Spokojené soužití v nové rodině

Shakespeare, Romeo a Julie

Smith Heather, Děti a rozvod

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ABC Význam první zkratky.

B Význam druhé zkratky.

C Význam třetí zkratky.